

ANTONI RIERA MELIS*

*EL COMERÇ D'ARTICLES AGROPECUARIS ENTRE
CATALUNYA I ELS DISTRICTES PIRINENCS
DEL REGNE DE MALLORCA DURANT LA
PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIV*

ABSTRACT

In 1276, the counties of Rosselló and Cerdanya, in accordance with the will and testament of Jaume I seceded from the Catalan-Aragonese Crown to become part of the Kingdom of Majorca. The new frontier separated the summer pasture grounds from the winter ones, and gave rise to numerous problems in the system of seasonal migration which had connected the plains of Catalunya Nova with the highlands of the Pyrenees for more than hundred years. In spite of sporadic incidents, cereals and small livestock continued to flow from Segrià, Segarra and Urgell towards Perpinyà and Puigcerdà, whereas wool travelled in the opposite direction. These exports enabled the government and the main Catalan cities to interfere in internal politics of small and disperse Kingdom of Majorca.

1. INTRODUCCIÓ

M'ha semblat força adient per a l'homenatge a la Professora Carme Batlle, tan vinculada vitalment i científica a l'Urgell i al món pirinenc, analitzar els efectes que la creació del Regne de Mallorca va tenir, entre 1276 i 1343, damunt els intercanvis comercials dels comtats del Rosselló i la Cerdanya amb la resta de Catalunya. Com eren les fronteres a la baixa edat mitjana? En quina mesura la segregació políticoadministrativa d'uns territoris modificava les relacions econòmiques que els havien articulats als altres districtes de la seva antiga circumscripció? Fins a quin grau la instauració d'un doble sistema duaner repercutia en el funcionament dels circuits comercials exteriors? Es tracta, doncs, d'una nova i modesta aportació a l'es-

* Universitat de Barcelona

tudi tant de les bogues com de la relació entre política i economia a l'edat mitjana, dues temàtiques que me vénen interessant des de fa força dècades i a les quals he dedicat algunes monografies¹

2. LA SEGREGACIÓ DELS COMTATS DEL ROSSELLÓ I LA CERDANYA DE CATALUNYA

Durant la segona meitat del seu llarg regnat, Jaume I va dissenyar un seguit de projectes de repartiment territorial de la Corona Catalanoaragonesa entre els seus fills. Aquesta política successòria, que dimanava d'una concepció patrimonial del regne, va entrar en vigor, tot i els nombrosos enfrontaments interns que havia generat, el 1276, a la mort del seu impulsor². Aquell any, Pere el Gran, el primogènit, va començar a regir el Principat de Catalunya i els regnes d'Aragó i de València; coetàniament, Jaume II de Mallorca, el seu germà, assumia la governació de les illes Balears, dels comtats del Rosselló i la Cerdanya, amb els territoris annexos del Conflent, el Vallespir, el Capcir i la Vall de Ribes, i de la senyoria de Montpeller, amb els vescomtats de Carlades i Omelades.

El Conqueridor havia creat, per a cada un dels seus dos fills, un regne sobre el qual exercien un poder sobirà. L'herència que rebien no era, emperò, equilibrada. Jaume II de Mallorca havia estat postergat respecte al primogènit: territorialment, només havia rebut poc més del 10% dels territoris distribuïts; jurídicament, els Usatges de Barcelona i les *Consuetudines Catahalonie* continuarien en vigor, com a dret supletori, als districtes pirinencs; i, financerament, la moneda barcelonina hi seguiria circulant, amb caràcter obligatori i exclusiu.

La coexistència d'ambdós regnes com a estats sobirans, tanmateix, força més curta que la prevista pel seu creador, ja que només es prolongarà poc més de dos anys. Al començament de 1279, Pere el Gran, basant-se en la palesa superioritat

1. A. RIERA MELIS, "La lezda de Colliure bajo la Administración mallorquina. I: La reforma de aranceles de finales del siglo XIII", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 1 (Barcelona, 1980), pp. 91-125. IDEM, "La lezda balear de 1302, un punto de fricción entre el Reino de Mallorca y las ciudades mercantiles catalanas a principios del siglo XIV", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, IX (Barcelona, 1981), pp. 105-196. IDEM, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca en el primer cuarto del siglo XIV. I: Las repercusiones arancelarias de la Autonomía Balear (1298-1311)*, Barcelona-Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1986. IDEM, "La delimitació del sector meridional de la frontera entre la Corona Catalanoaragonesa i el Regne de Castella (1151-1304)", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 25 (2004), pp. 73-93. IDEM, "La desvinculació d'Occitània de la Corona Catalanoaragonesa (1208-1349)", *Col.loqui d'Història Medieval Occitano-Catalana*, Barcelona, 2004, pp. 57-79.

2. Tal i com ho havia establert al seu darrer testament, editat per Manuel de Bofarull a *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, XXIX, Barcelona, Imprenta del Archivo, 1866, pp. 15-37.

militar catalanoaragonesa, envaeix el Rosselló i obliga Jaume II de Mallorca a reconèixer que administra els territoris heretats del Conqueridor no amb plenitud de drets sinó en qualitat de vassall seu. El comte-rei, en virtut de la normativa establerta al tractat de Perpinyà³, recupera, doncs, la sobirania sobre tots els territoris que integraven la “confederació” abans del repartiment de 1276, se'n reserva l'administració directa de la major part i en cedeix en feu al seu germà petit alguns districtes perifèrics i discontinus.

El regne de Mallorca s'havia transformat, doncs, d'un estat sobirà en un conjunt de reduïts territoris de la Corona Catalanoaragonesa dotats d'una àmplia autonomia política i administrats per un feudatari honrat del comte-rei. Les relacions entre ambdues parts quedaven regulades pel dret feudal. Els monarques mallorquins es sotmetrien a la superior jurisdicció dels sobirans catalanoaragonesos, els prestarien homenatge cada cop que aquells els ho requerissin i acudirien anualment a la seva cort. A canvi de totes aquestes concessions, Jaume II va obtenir, per a ell i els seus successors, el dret d'encunyar moneda pròpia a les Illes i d'instaurar-hi lleudes i peatges, compatibles amb l'estatut fiscal de què gaudien els ciutadans catalans a l'arxipèlag.

3. LES REPERCUSSIONS DE LA NOVA FRONTERA PIRINENCA EN ELS SISTEMES DE TRANSHUMÀNCIA

La creació del Regne de Mallorca col·locava una frontera políticoadministrativa entre les pastures d'estiu i les d'hivern, tot just després que un sistema de transhumància hagués integrat els folcats dels grans i mitjans ramaders pirinencs com els de les abadies cistercenques de Poblet i Santes Creus. Entre el 1282 i el 1295, la decantació del regne de Mallorca pel bàndol franconapolità en la guerra de Sicília va barrar intermitentment la boga a les raberes catalanes i cerdanes, tot obligant-les a buscar pastures alternatives al respectiu vessant del Pirineu. En les fases àlgides del conflicte, les ràtzies recíproques delmaven els folcats a les àrees fronteres: l'infant Alfons, el 29 de gener de 1284, denunciava dos robatoris de bestiar perpetrats per Arnau de Saga, al capdavant d'un conjunt d'homes armats de Pardines, Ribes i Queralbs, súbdits de Jaume II de Mallorca, a Tregurà i altres possessions de Sant Joan de les Abadesses; els danys eran avaluats en 5300 sous⁴. Durant els breus perí-

3. Editat per Manuel de Bofarull [*Ibidem*, pp. 119-124] i Albert Lecoy de la Marche [*Les relations politiques de la France avec le Royaume de Majorque*, Paris, Ernest Leroux, 1892, I, pp. 446-449]. Per a una anàlisi més detinguda del tractat, vegeu A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, pp. 31-32 i 56-57.

4. Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant ACA), Cancelleria (des d'ara C), reg. 62, fol. 120 r-120 v.

odes de distensió, es reiniciarien els desplaçaments estacionals de bestiar, en un context, emperò, d'inseguretat: els ramaders de la Cerdanya només s'atrevien a enviar els seus folcats a eixivernar a la Catalunya Nova després d'obtenir garanties dels poders corresponents⁵. L'infant Alfons, el 1282, i Pere el Gran, el 1284, van concedir als veïns de Puigcerdà un guiatge especial que protegia els animals i els guardians davant tota mena de demanda d'incautació o de marca⁶. La protecció reial, tanmateix, no devia ser sempre efectiva i els agredits a Catalunya es devien rescabalar, a la Cerdanya, a càrrec dels arments de Poblet i Santes Creus. La transhumància llarga és incompatible amb un context de guerra. El bloqueig reiteratiu de les carrerades transfrontereres accentuava, altrament, la conflictivitat entre els mateixos ramaders de la Cerdanya pel control dels erms regionals: una sentència arbitral regulava minuciosament, el 1297, els drets de pastura i d'explotació dels boscos entre els veïns de Puigcerdà i els habitants de la vall de Querol⁷.

Després d'anys de conflictes, el monestir de Poblet va aprofitar el restabliment de relacions entre la Corona Catalanoaragonesa i la de Mallorca per a vendre al comú de Puigcerdà tots els seus drets de pastura a la Cerdanya⁸. Amb aquesta iniciativa, que incrementava el seu control sobre les prades i calmes dels Pirineus Orientals, el sector més representatiu del veïnat de la capital de la capçalera del Segre ratificava la seva preferència inversora pel bestiar transhumant. En un context de distensió política i creixement econòmic, els ramaders de Puigcerdà van sol·licitar a Jaume II d'Aragó, el 1301, un guiatge per a les seves raberes i pastors al sud dels Pirineus⁹. Cinc anys després, el sobirà autoritzava els folcs de la capital de la Cerdanya a ultrapassar, malgrat el vet vigent per al bestiar estranger, el terme d'Uldecona¹⁰. La concessió reial degué topar, emperò, amb algunes reticències locals, ja que Jaume II de Mallorca, el novembre de 1307, denunciava davant el comte-rei que alguns habitants de la diòcesi de Tortosa no permetien als pastors pirinencs franquejar amb els seus ramats el riu de la Sènia¹¹. Les dificultats van continuar els anys següents, quan alguns agents fiscals dels ordes militars i de les viles van començar a exigir als folcs cerdans el carneratge en llocs on no l'havien pagat

5. Com es reflecteix clarament en un procés instruït, el 1301, a la cort judicial de Mallorca: *quod in dicta treuga homines regis Aragonum vel homines domini regis Maioricarum non erant ausi ire ad terram predictorum regum sine albarano* [Arxiu del Regne de Mallorca, Suplicacions, III, fol. 68 r].

6. J. MARTÍ, *Dietari de Puigcerdà amb sa vegueria de Cerdanya i sotsvegueria de Vall de Ribes*, II, Lleida, Imprenta Mariana, 1928, pp. 611-612.

7. S. GALCERAN, *La indústria a Cerdanya. Estudi socio-econòmic i polític segons les "Ordinacions del Mustassap"*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1978, pp. 325-330.

8. S. GALCERAN, *La indústria a Cerdanya*, pp. 320-325. M. RIU, "Ramaderia i arqueologia", *Actes del 3r curs d'arqueologia d'Andorra*, Andorra, 1995, p. 118.

9. S. GALCERAN, *La indústria a Cerdanya*, pp. 47-48.

10. ACA, C, reg. 203, fols. 201 v i 208 r.

11. ACA, C, Cartes Reials i Diplomàtiques (en endavant CRD), Jaume II, n° 2881.

mai; en algunes contrades cerealistes, com a la Segarra, els agricultors, amb l'excusa d'evitar danys als sementers, no els permetien, àdhuc, passar, descansar ni pernoctar; Jaume II d'Aragó, el 28 d'agost de 1311, desautoritzava aquestes iniciatives, tot qualificant-les d'arbitràries¹². Durant les dècades següents, els reis d'Aragó i de Mallorca procurarien trobar solucions negociades per als problemes que van continuar suscitant periòdicament tant els desplaçaments del ramats pirinencs per Catalunya com la delimitació del dret de pastura dels respectius súbdits a les calmes fronteres de l'alt Ter¹³.

El 1332, després de tres dècades de pau i col·laboració entre ambdós reialmes, el comú de Puigcerdà, davant la demanda de llana generada pel despertament de la draperia de qualitat a les ciutats catalanes i rosselloneses, adquireix les pastures de què disposava als Pirineus l'altra gran abadia cistercenca catalana, Santes Creus¹⁴. Aquestes dues importants transaccions confirmen l'opció ramadera efectuada per un ampli sector de la població de la capital del comtat; palesen la seva fe en el fet que no es tornaran a produir tancaments de fronteres entre les prades alteroses locals i els guarets i els erms de la Catalunya Nova, per a les quals no han sabut trobar una alternativa al Rosselló ni a les contrades occitanes circumdants. La capital de la Cerdanya, arran d'aquestes inversions, esdevé el principal mercat llaner dels Pirineus Orientals, freqüentat pels mercaders de Perpinyà i de Barcelona, els dos grans centres drapers del regne de Mallorca i del Principat, respectivament. Com cal interpretar la transacció des del cantó de Poblet i Santes Creus? Significa que, des d'ara, enviaran els ramats a estiuar en altres àrees pirinenques? El fet que no s'hagin conservat testimonis documentals de concessions coetànies de pastures al Pallars, a la Vall d'Aran o a la Ribagorça sembla invalidar aquesta hipòtesi. Han perdut pes els ramats de bous i d'ovelles en l'economia de la comunitat? Hi ha crescut l'agricultura? Totes aquestes preguntes encara no tenen resposta, no pas per falta de documentació sinó per manca d'estudis específics, tot i que les raons adduïdes per Santes Creus com a explicació de la seva renúncia semblen apuntar en la segona direcció.

Durant el darrer quart del segle XIII, l'interès pel bestiar transhumant s'havia estès de Puigcerdà a Perpinyà i altres nuclis pirinencs secundaris, com Bagà. Aquests ramaders especialitzats -antics pagesos benestants¹⁵ que havien anat

12. ACA, C, reg. 148, fol. 91 v.

13. L'explotació dels quals va enfrontar, entre 1316 i 1323, els veïns de Ribes i Pardines, súbdits de Jaume II de Mallorca, amb els de Tegurà, sotmesos a la jurisdicció del seu homònim, el comte-rei. La pugna, que va travessar èpoques de forta agressivitat, va ser resolta mitjançant un arbitratge, impulsat conjuntament per tots dos monarques [ACA, C, reg. 248, I, fol. 69 r.-69 v.]

14. E. FORT, *El senyoriu de Santes Creus*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajoana, 1972, pp. 446-447.

reinvertint una part creixent dels seus excedents en bestiar- contractaven pastors experimentats, locals o provinents de la propera Arieja, i enviaven les seves cabanes, cada cop més nombroses, a eixivernar a les contrades de la Catalunya Nova i a les planes septentrionals del regne de València¹⁶. Els propietaris de bestiar, cap el 1300, havien esdevingut a les principals viles de la Cerdanya una autèntica oligarquia local, ja que, mitjançant el control simultani del consistori i del crèdit, imposaven els seus interessos a la resta de la comunitat. Amb una notable rapidesa de reflexos, aquests ramaders vilatans havien sabut adaptar les respectives cabanyes a la demanda creixent de carn i de llana provocada per l'expansió demogràfica de les ciutats i pel desvetllament de la draperia urbana.

Els llargs desplaçaments de ramats entre les pastures alteroses dels Pirineus i els guarets i erms de les terres planes del baix Ebre i de la Sènia exigien pastors qualificats. Les viles cerdanes, des de la darrerria del segle XIII, van esdevenir, arran del creixement de les cabanes, un bon mercat laboral per als pastors d'ambdós vessants de la serralada; experts de l'Ariège, el Pallars, el Conflent i Andorra hi concorrien amb els auctòctons a la recerca de contractes. L'alta vall del Segre es va convertir també en una sortida adient per a un sector dels càtars occitans, que va aprofitar la transhumància per a escapar-se de la Inquisició episcopal i difondre clandestinament l'heretgia al llarg de les carrerades catalanes. Emmanuel Le Roy Ladurie, a la seva -avui força oblidada- monografia sobre Montaignou¹⁷, ha traçat la biografia d'un de força representatiu, Pere Mauri. Nascut vers el 1282, a l'esmentat vilatge de l'Ariège, en una família que combinava la manufactura tèxtil amb les tasques agràries i ramaderes, Pere, durant l'adolescència, va aprendre l'ofici de pastor i va descobrir el catarisme, tot guardant ovelles en els erms locals. Després d'ampliar els coneixements professionals i refermar la seva vinculació a l'heretgia a Arques, a la vall alta de l'Aude, es va traslladar, el 1305, a Ais de les Termes, contractat pel ramader Bartomeu Borrell, la cabanya del qual eixivernava als erms i guarets de Tortosa. Des d'aquest moment, la seva vida discorreria entre l'Ariège i l'Ebre. L'eficàcia dels inquisidors episcopals en la persecució del catarisme el va obligar, la tardor de 1309, a abandonar Occitània i buscar refugi a la Cerdanya, on les autoritats eclesiàstiques i polítiques estaven menys sensibilitzades davant el pro-

15. Com Jaume Sales i un tal Aviacoles, rossellonesos, de Puigerdà; i Bartomeu Companyó, o Arnau Fabre, Bartomeu Companyó, Ramon del Barri, Ramon i Joan Bossar; Pere de Lillet, Pere Vila i Pere Duran, de Bagà: E. LE ROY LADURIE, *Montaignou, village occitan de 1294 à 1324*, Paris, Gallimard, 1975, pp. 138 i 141; M. DELCOR, *La société cathare en Cerdagne: nobles et bergers du XIIe au XIVe siècle*, Tolosa de Llenguadoc, 1980, pp. 17-23; A RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, p. 36, nota 13.

16. E. LE ROY LADURIE, *Montaignou*, pp. 138, 141 i 163. A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, p. 36.

17. E. LE ROY LADURIE, *Montaignou*, pp. 118-149.

blema. Després de treballar dos anys per compte de Ramon Bosser, de Puigcerdà, es va integrar a l'equip de Bartomeu Companyó, de Bagà. Al començament de 1313, durant l'eixivernada dels ramats, va establir contacte, a Sant Mateu i Morella, amb un petit nucli de càtars oriünds de Montailou i d'altres localitats occitanes, que s'hi havien reagrupat, sota la guia espiritual de Guillem de Belibaste. Tots els membres d'aquesta diàspora, entre els quals preponderaven els pastors i els menestrals tèxtils, havien arribat al Maestrat per les rutes pecuàries, en una mena de transhumància humana. Des d'aquest moment, Pere Mauri reapareixeria gairebé cada hivern, amb el bestiar de diversos ramaders de la Cerdanya¹⁸, al Maestrat. Els seus desplaçaments entre els Pirineus i els districtes septentrionals del regne de València es prolongarien fins el 1324, quan, enganyat per Arnau Sicre, un infiltrat en l'esmentada comunitat càtara, retornaria a Montailou, on seria detingut per la Inquisició i se'n perdria el rastre. Els registres inquisitorials de Jacques Fournier¹⁹, bisbe de Pamiers, han esdevingut, doncs, un testimoni coetani i molt expressiu tant de l'estreta vinculació del catarisme amb la transhumància i la draperia com del desenvolupament de la producció de llana a Puigcerdà i a la resta de la Cerdanya.

4. EL COMERÇ D'ARTICLES AGROPECUARIS ENTRE AMBDÓS VESSANTS DE LA SERRALADA

A l'etapa central de l'edat mitjana, la contracció dels erms i la davallada de la ramaderia local, pel fet de produir-se en un context de creixement demogràfic i d'arrencada de la draperia urbana, no van poder ser compensades per l'establiment de sistemes de transhumància de llarg recorregut. La producció interior, des de la darrerria del segle XIII, no garantia sistemàticament, ni a Catalunya ni al regne de Mallorca, la cobertura de la demanda de carn i de llana. El restabliment de relacions, després de la llarga guerra de Sicília, va permetre als governs d'ambdós estats endegar solucions noves per al dèficit ramader: Jaume II d'Aragó i el seu homònim de Mallorca, pels volts de 1300, van acordar que, fins i tot a les èpoques d'escassetat, els cereals, el bestiar i tots els altres queviures circularien lliurement entre els seus respectius territoris²⁰. L'acord tindria, emperò, una curta vigència: el 31 de maig de 1303, l'Administració catalana, com a represàlia per la instauració d'una nova lleuda a les illes Balears, va decretar un boicot mercantil general contra el regne de

18. Entre els seus patrons figuren Brunissenda de Cervelló, membre de la noblesa pirinenca, Arnau Fabre, Ramon Bosser i Ramon del Barri, veïns de Puigcerdà [E. LE ROY LADURIE, *Montailou*, pp. 140-142].

19. *Les Registres d'Inquisition de Jacques Fournier, évêque de Pamiers (1318-1325)*, ed. J. Duvernoy, Tolosa del Llenguadoc, Édouard Privat, 1965, 3 vols.

20. ACA, C, CRD, Jaume II, n. 831.

Mallorca²¹, mesura que, pocs mesos després, seria refermada amb una guerra de cors contra els súbdits del monarca balear²²; el qual s'apressaria a adoptar idèntiques mesures en els territoris sotmesos a la seva jurisdicció²³. El bloqueig de les exportacions catalanes de cereals va obligar els comerciants mallorquins i rossellonesos a efectuar compres de gra als mercats berbers i sicilians. Aquesta situació es prolongaria fins al juliol de 1305, quan, canalitzat ja el conflicte per la via diplomàtica, Jaume II d'Aragó autoritzaria l'exportació de 3000 cafissos (5.976 Hl.) de cereals al Rosselló, on una mala collita havia generat una forta pujada de preus²⁴. De la mera coincidència de dates es desprèn que l'oligarquia mercantil del Principat explotava en profit propi les periòdiques crisis alimentàries del Regne de Mallorca, tallant les exportacions frumentàries quan la cort de Perpinyà o els principals consistoris adoptaven mesures incompatibles amb els seus interessos. L'any següent, malgrat que l'anyada no havia estat bona a la majoria de les contrades de la "confederació" i que els consellers de Barcelona recomanaven el vet de la tretja arreu del Principat²⁵, el comte-rei autoritza la sortida de 100 cafissos de forment cap als districtes pirinencs del Regne de Mallorca²⁶.

En el cas de la fibra, el dèficit era més qualitatiu que no pas quantitatiu. Amb les llanes catalanes y rosselloneses, curtes i bastes, només es podien fabricar teixits de baixa qualitat, per al mercat interior. L'envol de la draperia urbana²⁷ implicava, a més d'un renovament tecnològic, una selecció força més curosa de les matèries primeres. Mitjançant l'esmerç progressiu d'excedents de capital comercial, es milloren, del 1300 ençà, els canals d'abastament de fibra i de colorants; pels quals comencen a arribar a Perpinyà, Barcelona i Ciutat de Mallorca llanes aragoneses, valencianes, franceses, barbaresques i angleses, les més fines, aquestes darreres, de l'època. Per tal d'accelerar el desenvolupament de la draperia, els assessors econòmics de Jaume II d'Aragó i el seu oncle, Jaume II de Mallorca, dis-

21. ACA, reg. 128, fol. 147 r. Per a una anàlisi més detallada d'aquest contenciós aranzelari, vegeu A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, pp. 180-255.

22. A. RIERA MELIS, "La lezda balear de 1302", pp. 155-165. IDEM, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, pp. 222-230.

23. Arxiu del Regne de Mallorca, Lletres Reials, I, fol. 84 r; ed. A RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, doc. 63, pp. 319-320.

24. ACA, C, reg. 236, fols. 9 v-10 r; CRD, Jaume II, n. 2740. A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el reino de Mallorca*, pp. 233 i 254.

25. ACA, C, CRD, Jaume II, n. 2383.

26. ACA, C, reg. 203, fol. 210 r.

27. Procés que he analitzat detingudament a *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, pp. 76-153; "L'aparició de la draperia urbana als Pirineus Orientals", *Annals de la 1era Universitat d'Estiu Andorra* 82, Andorra, 1983, pp 152-178; i "La draperia, un sector clau de la manufactura barcelonina a la baixa edat mitjana", *Historia de Barcelona*, dir. Jaume Sobrequés, Barcelona, Enciclopèdia Catalana-Ajuntament de Barcelona, 3, 1992, pp. 155-173.

senyen una sèrie de mesures tendents a incrementar la producció de fibra de qualitat a ambdós vessants dels Pirineus Orientals. Els suggeriments formulats per aquests anònims "arbitristes" van des de la depuració genètica del bestiar oví i la reserva de pastures específiques fins al vet a les exportacions de fibra, passant per la promulgació d'una normativa que protegís els ramats i els pastors de les lluites senyorials i de les represàlies interestatals. Ambdós monarques van posar en pràctica moltes de les mesures proposades pels seus consellers. L'orientació preferent dels ramats cap a la producció de fibra va reduir, tanmateix, l'oferta de carn als mercats urbans: el 1307, Jaume II de Mallorca, davant la fretura de carn que patia Perpinyà, estableix que tot propietari de ramats haurà de desprendre's anualment d'una cinquena part dels seus anyells, que seran venuts exclusivament als carnisers rossellonesos²⁸.

Durant la segona dècada del segle XIV, la carn torna a escassejar al Rosselló i a la Cerdanya: Jaume II d'Aragó, el 1315, malgrat l'acord de lliure circulació de queviures vigent entre ambdós reialmes, aprofita la carestia existent tant a la Corona d'Aragó com a Castella per tal condicionar-ne la treta al restabliment de les exportacions de llana pirinenca a Catalunya, bloquetjades per un vet instaurat per Sanç de Mallorca a fi d'agilitar el desenvolupament de la manufactura tèxtil a Perpinyà i Puigcerdà²⁹. La dependència dels dos comtats respecte a la Catalunya Vella s'accentua els anys successius: a la tardor de 1318, dos carnisers de Perpinyà són detinguts a la vegueria de Girona, sota l'acusació d'intent de treta clandestina de bacons³⁰. Uns quants mesos després, dos col·legues seus adquireixen a l'esmentat districte 60 porcs amb destinació a l'escorxador de Perpinyà³¹.

L'acord que els vets a les exportacions no afectarien la circulació de bestiar i de tota mena d'aliments entre tots dos regnes va ser ratificat, l'estiu de 1321, per Jaume II d'Aragó i Sanç de Mallorca a l'entrevista de Perpinyà³². L'activa participació balear a la conquesta de Sardenya va obligar, el desembre de 1323, el comte-rei a desautoritzar el bisbe i els oficials reials de la Seu d'Urgell, que no permetien, arran de l'escassetat de queviures vigent a Catalunya, als cerdans i rossellonesos

28. Arxiu Municipal de Perpinyà, Llibre d'Ordinacions, I, fols. 41 v-42 r; ed. B.J. ALART, *Documents sur la langue catalane des anciens comtés de Roussillon et de Cerdagne*, Paris, Maisonneuve, 1881, pp. 197-198.

29. ACA, C, reg. 242, fols. 69 r i 89 v.

30. ACA, CRD, Jaume II, n. 6046.

31. ACA, C, reg. 245, fols. 84 v-85 r.

32. *Concessimus et voluimus...ac nostris officialibus...mandata fecimus ut gentes dicti Maioricarum regis, de regnis et terris nostris, animalia grossa et minuta et alia victualia quecumque...extrahere libere permitterent, omnibus vetitis et prohibicionibus in contrario factis in aliquo non obstantibus; ...ipse autem rex Maioricarum concessit quod gentes nostre..., de regno et terris suis, facerent illud idem* [ACA, C, reg. 248, II, fol. 198 v.].

treure animals d'escorxadador de la diòcesi³³. Pocs mesos després, la cort catalana utilitzava, en canvi, el conflicte successori creat per la mort sense fill legítim del monarca illenc per a tallar les exportacions de bestiar i cereals al regne de Mallorca³⁴, tot condicionant-ne el restabliment a la liberalització de les importacions de llana pirinenca. El bloqueig de la frontera es prolonga fins el juny de 1326, quan Jaume II i el regent Felip restableixen l'antic acord de lliure circulació de queviures entre la Corona catalanoaragonesa i el Regne de Mallorca³⁵.

A Catalunya, el desenvolupament de la manufactura tèxtil va provocar, durant el primer terç del segle XIV, que el dèficit de llana esdevingués més peremptori que el de carn. Les Corts Catalanes, reunides a Montblanc, per tal d'incrementar la producció de fibra i reduir-ne la dependència exterior, van prohibir, el 1333, a les vespres d'una forta penúria de cereals, sacrificar als escorxadors xais i ovelles de menys de quatre anys³⁶. La mesura, pel fet d'entrebancar l'aprovisionament urbà de carn, va suscitar, tanmateix, recels entre les autoritats locals: el Consell de Barcelona, abans de pregonar-la³⁷, va prohibir l'exportació de bestiar a la ciutat, sancionant amb una multa de 5 sous la treta d'una bèstia menuda i amb una de 10 sous, la d'un boví³⁸. Tot coincidint amb la crisi alimentària del "mal any primer", els edils de la ciutat comtal, el 12 de maig de 1334, demanen al batlle de Catalunya que, atesa la manca de carn que patia el Principat, bloquegés les trameses de bestiar a Perpinyà, si més no mentre el rei no les autoritzés expressament³⁹. La iniciativa dels consellers demostra que, el segon quart del segle XIV, les crisis de subsistència i el vets a l'exportació no col.lapsaven la circulació d'aliments entre la Corona d'Aragó i el regne de Mallorca.

V. CONCLUSIONS

La creació del Regne de Mallorca va traslladar els confins nordorientals de la "confederació" de les Corberes a les Alberes. Els comtats del Rosselló i la Cerdanya estaven estretament vinculats, abans de la segregació, a la resta del Principat de

33. ACA, C, reg. 248, I, fols. 69 v-70 r.

34. ACA, reg. 248, II, fols. 198 v-199 r, 203 v i 204 r; reg. 347, fols 79 r i 81 v.

35. ACA, C, reg. 347, fols 92 v-95 r.

36. *Cortes de los antiguos Reinos de Aragón y Valencia y Principado de Cataluña*, Madrid (Academia de la Historia), I-2, 1896, pp. 311-312.

37. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Llibre del Consell, XII, fol. 28 r.

38. *Ibidem*, fol. 17 r.

39. *Rubriques de Bruniquer. Cerimonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, ed. F. Carreras Candi i B. Gungalons, Barcelona (Henrich i Cia.), 4, 1915, p. 227. J. MUTGÉ, "L'abastament de peix i carn a Barcelona, en el primer terç del segle XIV", *Alimentació i societat a la Catalunya Medieval*, Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques, 1988, p. 122.

Catalunya, amb el qual compartien uns sistemes de transhumància i uns circuits mercantils. Tot i que el tractat de Perpinyà, en estendre de nou la sobirania del comte-rei a tot dos districtes, va transformar la seva frontera meridional d'exterior a la Corona Catalanoaragonesa en interior, els reis de Mallorca, per refermar la seva autonomia, van intentar dotar-la d'un efectiu sistema duaner.

Les conseqüències econòmiques de l'establiment d'aquesta frontera administrativa al nord de Catalunya encara no han estat calibrades. Dels nombrosos testimonis de la capacitat de perforació dels vincles comercials sobre els confins polítics, hom no n'ha pas de deduir que aquests no en poguessin degradar la rendibilitat.

L'establiment d'una frontera entre les pastures d'estiu dels Pirineus Orientals i les d'hivern del Segrià i del Baix Ebre no va contribuir a dinamitzar els desplaçaments dels ramats. La boga només es va tancar puntualment, però als pagesos sempre els va ser més fàcil, a ambdós costats, tancar els guarets i els comunals als folcats forans que no pas als del país. El bestiar extern, altrament, constituïa un bé de fàcil incautació en cas de marca. Encara que la venda dels drets d'estiuada per les dues grans abadies cistercenques catalanes a favor del comú de Puigcerdà obeís bàsicament a un canvi de criteri en la gestió dels respectius patrimonis, on els censos dels pagesos haurien esdevingut més importants que les vendes de bestiar gros o de llana, els periòdics robatoris d'animals i els incidents amb els ramaders pirinencs, no en degueren facilitar la presa de decissió? El coeficient d'inseguretat sistemàtica introduït per la frontera es pot mesurar amb el nombre de guiatges concedits pel comte-rei als ramats i als pastors cerdans, que, per manca de pastures d'hivern alternatives, cada any, a la tardor, penetraven al Principat.

La nova frontera no va trencar l'antiga unitat econòmica del Principat. Els excedents de carn i de blat van continuar franquejant, de sud a nord, els Pirineus Orientals i, els de llana, en sentit contrari. Les autoritats d'ambdós cantons de la boga, conscients d'aquesta complementarietat, van establir acords de lliure circulació immunes a les escassetats transitòries. El grau de dependència recíproca no era, tanmateix, equilibrat, perquè els comtats en constituïen la part més feble. Les exportacions d'aliments van esdevenir, durant la primera meitat del segle XIV, un important vincle d'unió entre els comtats pirinencs i la resta del Principat i un poderós ressort d'ingerència del comte-rei i de les ciutats catalanes en la política interior del Regne de Mallorca.